

Přírodovědná abeceda – D, Ď

Text: Monika Tošenovská

Na písmeno „d“ začíná hned několik zajímavých druhů ptáků. Zkuste poskládat z přesmyček jejich názvy a přečtete si o nich pár zajímavostí:

KDEDU je u nás vzácný pták vyskytující se v nížinách a pahorkatinách. Na zimu odlétá na jih. Je větší než kos, oranžově zbarvený s výraznými černými a bílými pruhy, velkou složitelnou chocholkou a dlouhým, tenkým a zahnutým zobákem k lovu hmyzu (obr. 1).

SKADL je načervenalý pták velikosti špačka, který je pozoruhodný především díky svému mohutnému zobáku sloužícímu k rozlouskávání semen a zejména jader peckovin (obr. 2).

ZDROD se u nás vyskytuje ve čtyřech druzích, které jsou si velice podobné – jsou to štíhlí ptáci velikosti kosa, hnědí, s bílým, hnědě skvrnitým bříškem. Většinou hopká v trávě, ve stromech si staví hnízdo vymazané blátem a do něj klade tyrkysová vajíčka s drobnými skvrnkami (obr. 3).

LETAD je známý jako „doktor stromů“. Stromům pomáhá tím, že se krmí hmyzem žijícím pod jejich kůrou. Jeho výrazné klapání zobákem do stromu se však ozývá také kvůli zvukovému značení teritoria či vytesávání hnízdních dutin (obr. 4).

LAKDÍT se podobá strakapoudovi velkému, je však po stranách více proužkovaný a temeno má žluté. Vyskytuje se v jehličnatých lesích pralesovitého charakteru (obr. 5).

Tip: Zkuste do svých krmítek pro zimní přikrmování ptáků přidat několik třešňových pecek – třeba přilákáte dlaska a pokocháte se jeho exotickým vzhledem na vlastní oči. No, nepřipomíná vám trochu zebříčky, které jsou tak oblíbené mezi chovateli?

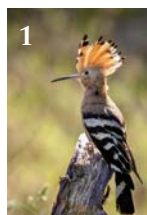

Foto Pixabay

Daněk se u nás často chová v oborách. Pochází zřejmě z východního Středomoří a Malé Asie. Je menší než jelen a nosí rozvětvené lopatovité paroží. Je rezavohnědý s bílými skvrnkami, v zimě šedohnědý s méně výrazným skvrněním. Má výrazný dlouhý černý ocas. Podle velikosti a tvaru parohů lze poznat stáří daňka – nejmladší špičák (ostře, nevětvené parůžky), vařečkáč (nahore rozšířené parohy), kořenáč, lopatáč (samec s lopatovitým parožím o nejméně šesti prstech).

Přřadte k sobě patřící názvy samců, samic a mládat:

daněk	srna	kolouch
jelen	daněla	daňče
srnec	laň	srnče

Foto Freepik

„D – d – dýně!“ Pokud budete ve hře „město – jméno...“ vymýšlet rostlinu na „D“, nejspíše přijdete na dýni. Tu zná totiž každý z nás, protože se objevuje na našich talířích a také je velmi populární jako podzimní okrasa, zvláště díky svátku Halloween. Někdo ji zná také proto, že rád chroupe dýňová semínka. Dýni existuje spousta různých typů. Možná znáte třeba dýni Hokkaidó, špagetovou nebo máslovou. Mezi dýně patří také patizon či cuketa. Jedlé plody dýní jsou dietní, obsahují 90 % vody. Zároveň jsou bohaté na různé minerální látky.

Tip 1: Uspořádejte ve třídě soutěž v originálním vyřezávání dýní. A nemysleme tím jen známé halloweenské obličejky. Zkuste je pojmut jako sochařské dílo na dané téma. Třeba „můj sen“, „pohádka“, „můj koníček“ nebo „domov“ apod.

Tip 2: Uspořádejte dýňovou hostinu! Vytvořte společně v kuchyňce nebo zadejte každému, aby přinesl něco jiného na ochutnávku: dýňovou polévku, pomazánku, zapečenou dýni, dýni plněnou, dýni naloženou jako kompot, dýňový koláč, cuketovou buchtu, patizonové řízky, patizonové lečo...

Foto: dětmi originálně vyřezané dýně v rámci akce Výstaviště Flora Olomouc (Foto Monika Tošenovská)

Úkol: Doplně názvy rostlin podle nápovědy. Potom přečti svisle zvýrazněná písmena – získáš TAJENKU – jaké písmeno mají všechny rostliny společně?

1.									
2.									
3.									
4.									
5.									
6.									
7.									
8.									

Drchnička rolní
(Foto Monika Tošenovská)

Dymnivka dutá
(Foto Monika Tošenovská)

1. Žluté kvetoucí keř s trny rostoucí na suchých místech. Je silně jedovatý, kromě červených kyselých bobulí, které jsou i ve větším množství také jedovaté, ale v menším množství se používají k léčení a také se přidávají do kompotů a marmelád.
2. Strom či keř s vejčitými listy, který kvete žlutě už velmi brzy na jaře. Poté plodí červené podlouhlé peckovice, které se využívají k výrobě sirupů a zavařenin či se praží jako náhražka kávy. Plody, ale i listy a kůra se používají v lidovém léčení.
3. Jehličnan, který pochází z Ameriky a u nás se pěstuje jako okrasný. Má jemné jehlice a zajímavé šišky s dvojitým typem šupin.
4. Nenápadná, drobná rostlinka s červenými kvítky. Často roste na loukách a polích, ale i v trávnicích ve městech. Je jedovatá.
5. Silný strom, s laločnatými listy a plody žaludy. Dává tvrdé dřevo.
6. Jarní rostlina rostoucí hlavně v lužních lesích. Má dlaniťé listy a hrozny fialových či bílých květů s dlouhou zakřivenou ostruhou.
7. Vysoká bylina rostoucí na chudých, kamenitých půdách. Kvete žlutými květy uspořádanými do hroznu. Používala se k léčení kašle a jiných zánětů.
8. Bylina, která na jaře z oddenku vypouští dužnatou šupinatou červenou lodyhu s hroznovitým květenstvím. Teprve později vyrůstají listy, které mohou být velké až 0,5m. Dříve se říkalo, že léčí 9 nemocí.

Nápověda: dymnivka, dřín, dub, divizna, douglaska, devětsil, dřšťál, drchnička

Šiška douglasky tisolisté
(Foto Monika Tošenovská)

Divizna velkokvětá

Dub

S rostlinami souvisí i další pojmy na „d“ – především dřevo. **Dřevo** je pevná rostlinná tkáň stromů, keřů a některých bylin. Vyskytuje se v kmenech, větvích i kořenech. Slouží ke zpevnění těla a k vedení vody a v ní rozpuštěných živin. Dřevo stromů je různě tvrdé a barevné a podle toho se různě využívá. Různé druhy dřeva také různě zní.

Tip: Najděte někde ve svém okolí tzv. dendrofon a vyzkoušejte si, jak různě zní dřevo různých stromů. Můžete si také vyrobit ozvučná dřívka z různých typů dřeva a využít je při hudební výchově. Někde si můžete také na tzv. „stromovníku“ prohlédnout průřezy kmeny různých druhů stromů nebo očima i dotekem poznávat kůru stromů a zkusit si je přiřadit k jejich názvům.

Dendrofon a „stromovník“ v areálu Domu přírody Litovelského Pomoraví (Foto Monika Tošenovská)

Vykoumáte i nějakou část lidského těla začínající na „d“? Co třeba **duhovka**? Důležitá součást oka savců. Spolu s čočkou odděluje přední a zadní komoru oka. Obsahuje svaly, které slouží ke zvětšování či zmenšování zornice – otvoru uprostřed duhovky. Duhovka může být zbarvena od modré, přes zelenou, šedou až tmavě hnědou.

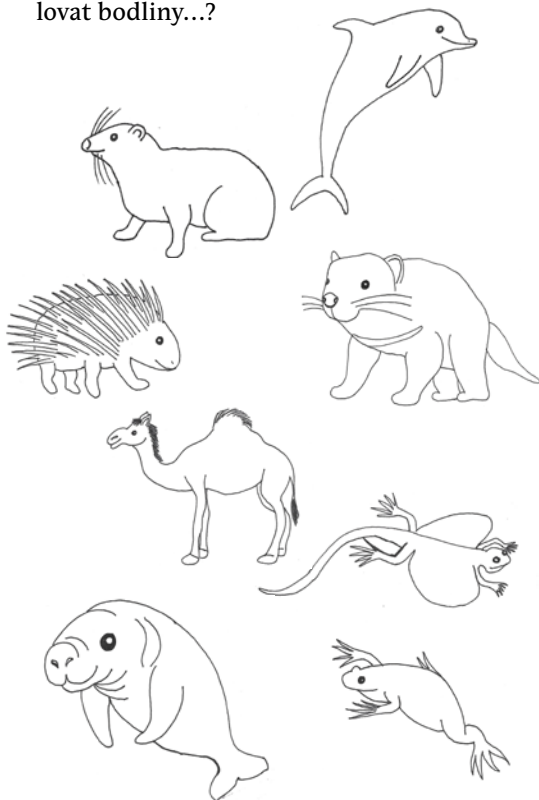
Ve kmenech stromů často můžeme objevit různé **dutiny**. Dutiny mohou vznikat ulomením větve a vyhnitím nebo je vytváří **datlovití** ptáci při hledání potravy či je tesají ke svému hnízdění.

Slouží pak jako obydlí nejen datlovitým ptákům, ale i mnohým pěvcům, sovám, netopýřům, veverkám, plchům...

Tip: Pozorujte zbarvení duhovky očí lidí ve svém okolí. Pamatujete si, jakou barvu očí mají rodiče/prarodiče/spolužáci/učitelé/kamarádi z kroužku...? Pozorujte na kamarádovi změnu velikosti zornice – vyzvěte jej, aby si zakryl obě oči a po 15 sekundách je odkryl natočený směrem k oknu. Co se děje se zornicemi? Zkuste stejný pokus se zakrytím pouze jednoho oka. Nastal nějaký rozdíl?

Znáte i cizokrajná zvířata začínající na „d“? Zkuste poznat zvířata na kartičkách. Poté je můžete vystříhat a roztržít podle prostředí, kde žijí (voda/země/vzduch) nebo podle potravy (býlo-/maso-/všežravec). Vyhledejte s o těchto zvířatech zajímavosti z jejich života! Jak dráček létá? Umí dikobraz opravdu vystřelovat bodliny...?

Dutiny vytesané strakapoudem (Foto Monika Tošenovská)

BUDEME MOC RÁDI,

když nám pošlete jakékoli vaše vlastní nápady (ať už k písmenu, které už jsme zpracovali, nebo které nás teprve čeká) nebo dokonce jakékoli záznamy toho, co jste na základě našich tipů vyzkoušeli. Vaše nadšení se podělit snad povzbudí i možnost otištění vašich nápadů, pozorování či výtvorů na konci našeho cyklu. Odvážní zasílači budou po každém čísle také zařazeni do slosování o drobnou přírodovědnou cenu pro radost ☺. Své nápady, tipy, zkušenosti, fotografie, obrazy, záznamy o pozorování atd. pošlete na monika.tosenovska@seznam.cz!